

ŁUCJA LANGE

 <https://orcid.org/0000-0002-2676-1022>

Uniwersytet Łódzki

Instytut Socjologii

Wegańska socjologia, czyli socjologia biocentryczna zaangażowana w zmianę społeczną

Веганская социология
Биоцентрическая социология,
нацеленная на социальные изменения

Vegan Sociology
Biocentric Sociology
Committed to Social Change

Абстракт

Abstract

Целью этой статьи является представление парадигмы, связанной с веганской социологией и ее исследовательским полем. Автор рассказывает об истоках веганской социологии, представляет темы, рассматриваемые в рамках эмпирических и теоретических исследований, а также знакомит с Международной ассоциацией веганских социологов, в частности с действиями, предпринимаемыми коллективом, и исследованиями, проводимыми отдельными его членами. Далее намечаются направления и надежды, связанные с будущим веганской социологии, а также возможности фактического развития этой субдисциплины.

The aim of the article is to present the paradigm related to vegan sociology and its research area. The author introduces the roots of vegan sociology, discusses the topics raised in the empirical and theoretical research and presents the International Association of Vegan Sociologists, detailing the activities undertaken in the collective and research conducted by the participating individuals. Next, the directions and hopes related to the future of vegan sociology and the possibilities for the actual development of this sub-discipline are indicated.

Keywords: veganism, activism, values, new trends in sociology

Ключевые слова: веганство, активизм, ценности, новые направления в социологии

Wprowadzenie

Wprowadzając koncepcję wegańskiej socjologii do polskiej nauki, należy zwrócić uwagę na jej korzenie, by zrozumieć ten stosunkowo nowy paradygmat wyrastający z jednej strony z myśli feministycznej w socjologii (ekofeminizm¹), z drugiej – ze studiów nad zwierzętami (posthumanizm², studia nad weganizmem³, studia nad zwierzęcością⁴, krytyczne studia nad zwierzętami⁵), z trzeciej zaś – z socjologii krytycznej i różnych socjologii grup mniejszościowych przez długi czas niewidocznych w teoriach socjologicznych. Jest to więc wąska specjalizacja, w ramach której badania ludzkich podmiotów albo prowadzone są wyłącznie wśród weganek_x, albo dotyczą podejścia innych grup do weganizmu, natomiast przyjmowana koncepcja świata jest bliska biocentryzmowi. Widoczna jest w tym przypadku analogia do innych socjologii specjalistycznych ze względu na specyficzny obszar zainteresowania – jak socjologia niepełnosprawności, socjologia środowiska, socjologia relacji międzygatunkowych. Należy również dodać, że grupa badanych podmiotów została poszerzona o osoby zwierzęce, a specyficzne wartości etyczne tworzą ramę rozważań, umiejscawiając wegańską socjologię w szerszym obszarze transdyscyplinarnych studiów nad weganizmem (*vegan studies*). Przy czym różnica między socjologią weganizmu a socjologią wegańską wynika z zaangażowania badaczek_x i przyjmowania ściśle określonych przekonań wynikających z myśli wegańskiej. Ważnymi aspektami tego typu badań są zatem edukacja i krzewienie podejścia opartego na empatii, współczującej współobecności bytów oraz aktywizmie, którego celem jest „całkowite wyzwolenie wszystkich żywych istot”⁶ – jest to więc projekt nacechowany ideologicznie. W niniejszym artykule zarówno wyjaśniam specyfikę tego paradygmatu, jak i przybliżam działania podejmowane w jego ramach.

¹ Zob. Françoise d'Eaubonne, *Écologie et Féminisme. Révolution ou mutation?* (Paris: Libre Solidaire, 2018).

² Zob. Donna Haraway, *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness* (Chicago: Prickly Paradigm Press, 2003); Rosi Braidotti, *The Posthuman* (Cambridge: Polity, 2013).

³ Zob. Laura Wright, ed., *The Routledge Handbook of Vegan Studies* (London: Routledge, 2021).

⁴ Zob. Michael Lundblad, „Od animal studies do animality studies”, przeł. Aleksandra Żurek, *Wielogłos Pismo Wydziału Polonistyki UJ*, nr 1 (35) (2018): 127–139, <https://doi.org/10.4467/2084395XWI.18.006.8820>.

⁵ Zob. Anthony J. Nocella, Amber E. George, *Critical Animal Studies and Social Justice. Theory, Dismantling Speciesism, and Total Liberation* (Lanham: Lexington Books, 2022).

⁶ Zob. Corey L. Wrenn, „What is Vegan Sociology? Sociology for Total Liberation and a Vegan World”, 2021, <https://www.coreyleewrenn.com/Pubs/WRENN-2021-Vegan-Sociology.pdf> (dostęp: 27.02.2023). Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszystkie tłumaczenia cytatów obcojęzycznych pochodzą od autorki niniejszego artykułu.

Dlaczego (i czy) potrzebujemy wegańskiej socjologii?

Pytania zawarte w tytule tej części artykułu wydają się zasadne z uwagi na wielość paradygmatów w socjologii, w ramach których toczą się dyskusje dotyczące mniejszości oraz pozycji „innego” w społeczeństwie. Socjologia feministyczna orientująca się na zmianę społeczną, której rezultatami są między innymi eliminacja nierówności płciowej i zakwestionowanie działających negatywnie, a nawet destrukcyjnie, społecznych konstrukcji kobiecości i męskości, wskazuje na potrzebę zaangażowania. Tylko dzięki niemu możliwe jest zmienianie i jednoczesne reagowanie na zmiany. Ekofeministki dostrzegają potrzebę działania na rzecz istot pozbawionych głosu, w tym zwierząt i środowiska, postrzegając je jako poszerzoną sferę kobiecości, nad którą mężczyźni sprawują/pragną sprawować kontrolę. W myśli ekofeministycznej dostrzegany jest związek pomiędzy dyskryminacją ze względu na płeć (seksizm), zdominowaniem natury ze szczególnym uwzględnieniem stosunku do zwierząt i eksploracji ich na wielu płaszczyznach, dyskryminacją ze względu na kolor skóry i/lub pochodzenie (rasizm) oraz nierównościami społecznymi⁷. Aktywizmy społeczny, prozwierzęcy i środowiskowy stają się czymś, co pozwala dostrzec inne, nie-ludzkie byty. Nie wymagają one jednak zmian w sposobie życia, które powiązane są z weganizmem, a jedynie uwzględniają w ramach działań na rzecz środowiska naturalnego istnienie innej przestrzeni życia, w której jednostki ludzkie mogą się odnajdywać. Ma to znaczenie również dlatego, że w wielu przypadkach postulowany jest powrót do tradycyjnych modeli życia wspólnotowego, które ustanawiają innego rodzaju relacje między gatunkami, nadal jednak eksploatują inne istoty.

Socjologia środowiska odnosi się do tego, jakie stosunki i relacje budują ludzie ze środowiskiem naturalnym, nie przygląda się jednak temu, czy te relacje mogą w jakiś sposób być obustronne. Ważnym i budzącym w ostatnich latach coraz większe zainteresowanie odłamem socjologii środowiska jest socjologia zmian klimatycznych. Stewart Lockie zauważa, że na znaczeniu przybiera (a z pewnością powinno przybierać) podejście krytyczne, przy czym nie chodzi już wyłącznie o krytykę dla samej krytyki i naukowej ekwilibrystyki (co w przypadku dyskusji na temat zmian klimatycznych ma często miejsce), kiedy my sami jako badacze_ki_x pozostajemy przy swoich stanowiskach. Chodzi bardziej o kwestionowanie własnych założeń, tak teoretycznych, jak i praktycznych, o poszukiwanie sposobów na przekraczanie dotąd znanych nam granic i tworzenie nowych, prawdziwie

⁷ Zob. Marta Lelek, „Feministyczne podejście do ekofeminizmu”, *Dziki Życie*, nr 9 (51) (1988), <https://dzikiezycie.pl/archiwum/1998/wrzesien-1998/feministyczne-podejscie-do-ekofeminizmu> (dostęp: 27.02.2023).

demokratycznych planów wspólnej preferowanej przyszłości⁸. To podejście otwiera się na współpracę między dyscyplinami – czy bardziej: pomimo dyscyplin i ponad nimi – co nawiązuje do poglądów wyznawanych w wegańskiej socjologii. Widoczne są w socjologii środowiska związki z dewzrostem, w ramach którego promowany jest szacunek do zamieszkiwanej planety i ograniczonych jej zasobów⁹.

W ramach socjologii relacji międzygatunkowych uwzględnia się wszystkie relacje, co wymaga znajomości innych bytów na poziomie umożliwiającym prowadzenie takich badań. Socjologia relacji międzygatunkowych zakłada istnienie interakcji z różnymi bytami (zwierzęcymi, roślinnymi, nieożywionymi), ale nie wymaga w pełni biocentrycznego postrzegania świata ani powiązanej z weganizmem perspektywy¹⁰.

Studia nad weganizmem dotyczą bardzo szerokiego obszaru badawczego, który wyznaczany jest przez różne dyscypliny. Oznacza to, że osoby zainteresowane weganizmem lub takie, które są wegankami_ami_x, mogą odnaleźć dla siebie miejsce, które jednocześnie nie będzie w pełni naukowo osadzone w jednej dyscyplinie, co nadal pozostaje oczekiwaniem wobec osób pracujących w ramach akademii. I to właśnie ze studiów nad weganizmem wyodrębniła się socjologia wegańska. Elizabeth Cherry zaprezentowała perspektywę socjologiczną w jednym z rozdziałów książki pod redakcją Laury Wright¹¹ – książki dotyczącej szerszych rozważań na temat studiów nad weganizmem – pokazując tym samym, jak mogą być realizowane badania dotyczące weganizmu.

Zakorzeniony w prawach zwierząt weganizm koncentruje się również na kwestiach środowiskowych, relacji ludzi z żywnością, relacjach międzygatunkowych czy wreszcie edukacji i aktywizmie na rzecz zmiany postrzegania naszego (ludzkiego) bycia w świecie. Generuje więc wizje przyszłości równościowej, różnorodnej, demokratycznej i partycypacyjnie wypracowanej w ramach ogólnie pojętej sprawiedliwości międzygatunkowej oraz prawa wszystkich bytów do istnienia i doświadczania życia na własnych zasadach. Socjologia wegańska jest więc nie tyle węższym ujęciem, co spojrzeniem na tę dyscyplinę przez soczewkę ściśle określonego paradygmatu etycznego. Działania w obszarze tej socjologii wymagają przemodelowania tradycyjnego postrzegania świata osadzonego w antropocentrycznej perspektywie, zmiany na poziomie etyki i wartości własnych oraz zaangażowania w promowaną zmianę.

⁸ Stewart Lockie, "Sociologies of Climate Change Are Not Enough. Putting the Global Biodiversity Crisis on the Sociological Agenda", *Environmental Sociology*, 9 (1) (2023): 1–5, <https://doi.org/10.1080/23251042.2023.2170310>.

⁹ Zob. Giacomo D'Alisa, Federico Demaria, Giorgos Kallis, red., *Dewzrost. Słownik nowej ery*, przeł. Łucja Lange (Łódź: Wydawnictwo LangeL–Łucja Lange, 2020).

¹⁰ Zob. Hanna Mamzer, Magdalena A. Gajewska, Łucja Lange, „Jak rozumieć relacje międzygatunkowe?”, *Porównania*, nr 2 (29) (2021): 351–370, <https://doi.org/1014746/por.2021.2.20>.

¹¹ Zob. Elizabeth Cherry, "Vegan Studies in Sociology", in *The Routledge Handbook*, 150–160.

Ważnym powodem powołania do istnienia tego paradygmatu był także fakt trudności w odnajdywaniu się w antropocentrycznej socjologii. Osoby działające w ramach socjologii wegańskiej nie tylko są weganami_kami_x, ale też stanowią jednostki czynnie zaangażowane w aktywizm związany z globalnymi kryzysami pojawiającymi się lub dostrzeżonymi w ostatnich latach, jak: zmiany klimatyczne, pandemia, przewlekłe choroby związane z dietą i ze stylem życia oraz nie-ludzkie cierpienie w stale rozwijających się systemach rolniczych. Socjologia wegańska jest więc bliska teoriom krytycznym osadzonym w socjologii nowego materializmu. Jej ambicją jest nie tylko zrozumienie relacji ludzi i innych zwierząt, ale również utrudnienie ludzkiej dominacji i rozwiązanie części z największych problemów społecznych.

W socjologii istnieje rozróżnienie na socjologię weganizmu i socjologię wegańską. Pierwsza bada weganizm – tak jak socjologie niepełnosprawności, feminizmu czy marksizmu badają odpowiednio: niepełnosprawność, feminizm lub marksizm. W tym przypadku możliwe jest badanie zarówno z wnętrza, jak i spoza badanego obszaru. Nie wymaga to zaangażowania czy przynależności. W przypadku socjologii wegańskiej mowa jest o szerokim spektrum badań z wnętrza ruchu, z pozycji zaangażowanej. Czy konieczne jest zaangażowanie? Może się wydawać, że nie, ale – o czym piszę dalej – badania poszczególnych obszarów interesujących dla wegańskich socjologów_żek_x wymagają jakiegoś stopnia zaangażowania, przyswojenia perspektywy wegańskiego świata.

Odpowiadając na pytania o to, czy potrzebujemy i dlaczego wegańskiej socjologii, należy zaznaczyć, że wegańska socjologia zbiera ważne elementy formatujące częściowo inne nurty w socjologii, jest więc esencją socjologii zaangażowanej, która nie tylko projektuje przyszłość, ale ją wprowadza, testuje poprzez badania, zmienia projekty – i tak do uzyskania pozytywnego efektu. Jest zatem potrzebna pomimo swojej skrajności i usztywnienia w kwestiach etycznych. Jest wyzwaniem, ale wyzwaniem wartościowym, wnoszącym do badań socjologicznych inną jakość.

Obszar badań wegańskiej socjologii

Wspomniana już Elizabeth Cherry scharakteryzowała obszar zainteresowania studiów wegańskich w socjologii, przyglądając się pracom badaczek i badaczy, które i którzy dokonali empirycznego wkładu w badania nad wegańskimi praktykami. Jednocześnie autorka ta zaznacza, że socjologia jako dyscyplina wymagała wielu przemian, by zaadaptować nowy paradygmat, co wynikało z faktu badania wyłącznie ludzi i ludzkich społeczności. Cherry pisze:

Zaangażowanie się w badania wegańskie wymaga, aby ludzie wzięli pod uwagę zwierzęta inne niż ludzie. To przedsięwzięcie wymaga zdecentralizowania człowieka. Zadanie to okazało się trudne i czasochłonne, ponieważ socjologia ukonstytuowała się jako dziedzina całkowicie antropocentryczna. Wcześni socjologowie, dążąc do ustanowienia socjologii jako nauki społecznej, starali się wykazać wyjątkowe cechy interakcji międzyludzkich i ludzkiego społeczeństwa. Aby to osiągnąć, porównali zachowanie ludzi i zwierząt, żeby odróżnić nauki społeczne od nauk przyrodniczych. [...] argumentowali, że zwierzęta po prostu kierują się instynktem, ludzie posiadają wolną wolę lub samoświadomość. W ten sposób doszli do wniosku, że potrzebujemy socjologii do badania ludzkiego społeczeństwa¹².

Takie podejście implikowało brak możliwości włączenia istot innych niż ludzie do badań socjologicznych. Nawet w ramach symbolicznego interakcjonizmu George Herbert Mead wskazywał na niemożliwość poszerzenia wspólnoty ze względu na brak wspólnych symboli¹³. Dopiero w latach siedemdziesiątych argument stojący za socjologią środowiska, że w ramach dyscypliny należy badać relacje świata ludzi ze światem natury, rozszerzył zakres badań, by z czasem za sugestią Cliftona D. Bryanta dodać do nich relacje ze zwierzętami w kontekście podobieństwa zachowań¹⁴.

To rozszerzenie badanego świata sprawiło, że w ramach wegańskiej socjologii zaczęto interesować się instytucjami wykorzystującymi zwierzęta (rzeźnie, hodowla przemysłowa, testy na zwierzętach, cyrk ze zwierzętami itp.), ochroną prawną zwierząt i ruchami na rzecz ich dobrostanu. Poza tym empiryczne badania dotyczyły też tożsamości i praktyk wegańskich oraz aktywizmu na rzecz zwierząt. Z czasem pojawiły się obszary związane z wyborami konsumenckimi, wyborami dietetycznymi itp. Cherry wskazuje na przeprowadzane w tym nurcie projekty dotyczące emocji w aktywizmie związanym z prawami zwierząt oraz przy wykorzystywaniu szokujących obrazów celem zwracania uwagi na wiwisekcję. Interesujące badawczo są również kwestie określające czynniki wpływające na popieranie polityk promujących diety roślinne¹⁵. Kolejnym ciekawym obszarem są interakcje osób wegańskich z innymi, tym bardziej że weganizm postrzegany jest negatywnie jako wywyższanie się wynikające z jego skrajności i etycznego usztywnienia. Weganie_ki_x narażeni są tym samym na ciągłą krytykę i próby przyłapania ich na praktykach niewegańskich. Osoby te, jeśli nie są postrzegane jako wywyższające się, doświadczają stygmatyzacji jako dziwne i inne. Ten negatywny wizerunek wegan_ek_x rozpowszechniany jest w mediach za sprawą stereotypowych przedstawień typu: weganizm to moda,

¹² Cherry, "Vegan Studies in Sociology", 151.

¹³ Cherry, "Vegan Studies in Sociology", 151.

¹⁴ Cherry, "Vegan Studies in Sociology", 152. Zob. Clifton D. Bryant, "The Zoological Connection: Animal-Related Human Behavior", *Social Forces*, 58 (2) (1979): 399–421.

¹⁵ Cherry, "Vegan Studies in Sociology", 153.

asceza, niemożliwy do stosowania światopogląd osób przewrażliwionych i/lub wrogich społeczeństwu¹⁶. Ważnym aspektem w socjologii wegańskiej jest również cielosność, która podlega stereotypizacji i ocenie, co prowadzi do dyskryminowania osób posiadających inne ciała (*fat-shaming*, *healthism*, *sizeism*, uprzywilejowanie szczupłych) niż te wyobrażane jako wegańskie¹⁷. Badaniami w ramach socjologii wegańskiej objęte są także weganofobia (*vegaphobia*) oraz postrzeganie kultury jako nośnika wiedzy o weganizmie i możliwości wspierania wegańskiego aktywizmu¹⁸. Jeszcze innym obszarem wykluczonym przez długi czas był weganizm grup innych niż biała klasa średnia. Po włączeniu do badań osób należących do innych grup etnicznych ujawniły się kolejne poziomy walki ze stereotypami i negocjowania tożsamości poprzez normalizację i uniwersalizację weganizmu traktowanego jako ekonomicznie dostępna praktyka zgodna z kulturowymi stylami żywienia poprzez dostosowanie i weganizowanie tradycyjnych potraw¹⁹. Socjologia pomaga więc lepiej zrozumieć współczesne społeczeństwa i aktywizm na rzecz zwierząt. Cherry uważa, że „Taka praca empiryczna ma kluczowe znaczenie dla kształtowania strategii aktywistów i polityki publicznej dążącej do stworzenia wegańskiego świata”²⁰.

Jednakże wegańska socjologia ze względu na swój ideologiczny charakter prowadzi czasami do wewnętrznie sprzecznych rozważań, które nie są możliwe (jeszcze) do jednoznacznego rozwiązania. Odmienna perspektywa wywodząca się z weganizmu – rozumianego jako filozofia przejawiająca się w sposobie życia – dokonuje wykluczenia wszelkich form wykorzystywania zwierząt oraz okrucieństwa względem nich, wynikających z pozyskiwania pożywienia, odzieży itp. Jednocześnie promuje opracowywanie alternatyw, które nie angażują w żaden sposób osób zwierzęcych i są korzystne dla nich, dla ludzi i dla środowiska. Perspektywa taka jednak sprzyja dostrzeganiu paradoksów. Możemy do nich zaliczyć na przykład „przetrzymywanie” osób zwierzęcych w domach, gdzie pełnią one funkcję członków_in_x rodziny i są karmione karmami mięsnymi, pochodzącymi z hodowli masowej, przeciwko której występuje weganizm. Paradoks ten nazywany bywa „paradoksem miłośników zwierząt” (*the animal lovers' paradox*)²¹. Z jednej strony karmienie zwierząt drapieżnych karmami wegańskimi, które stanowią stosunkowo nowe alternatywy na rynku i nie są znane pełne dane dotyczące konsekwencji ich stosowania, nasuwa pytanie o dobrostan domowych pupili.

¹⁶ Cherry, “Vegan Studies in Sociology”, 154.

¹⁷ Cherry, “Vegan Studies in Sociology”, 154.

¹⁸ Cherry, “Vegan Studies in Sociology”, 155.

¹⁹ Cherry, “Vegan Studies in Sociology”, 156.

²⁰ Cherry, “Vegan Studies in Sociology”, 157.

²¹ Josh Milburn, “The Animal Lovers’ Paradox? On the Ethics of ‘Pet Food’”, in *Pets and People. The Ethics of Our Relationships with Companion Animals*, ed. Christine Overall (New York: Oxford University Press, 2016), 187–202.

Z drugiej strony stosowanie karm mięsnych wiąże się z pytaniem o dobrostan zwierząt hodowlanych, przy czym wiemy z rozmaitych badań, że część gotowych karm ma bardzo niską jakość i ich spożywanie prowadzi do rozmaitych chorób. Alternatywą mogą być karmy z owadami, które nie są wegańskie, ale kwestia okrucieństwa w stosunku do owadów jawi się tu jako mniejsza, jednocześnie jednak nie są one przebadane na tyle, by dawać pewność, że stanowią zdrowe źródło pożywienia. Dodatkowo należy mieć na uwadze niewielką wiedzę, jaką posiadamy na temat owadów i ich sposobu odczuwania, co każe zakwestionować przypuszczenie o „mniejszym” cierpieniu.

Innym paradoksem w ramach paradygmatu wegańskiej socjologii jest kwestia związana z naszym stosunkiem do zwierząt domowych i ich ciał oraz naszym (ludzkiem) przekonaniem, że możemy i powinniśmy poddawać osoby zwierzęce sterylizacji lub kastracji „dla ich dobra”, nie uwzględniając ich potrzeb. To podejście bywa punktem zapalnym wielu dyskusji wielbicieli zwierząt, którzy powołują się na przesłanki medyczne, zwracając uwagę na zabezpieczenie osób zwierzęcych przed chorobami nowotworowymi, przy jednoczesnej kontroli populacji. W dyskusjach takich pojawia się porównywanie zwierząt do osób z niepełnosprawnościami lub dzieci, które nie mogą podejmować samodzielnie decyzji²². Jednocześnie jako kontrargument wskazuje się na poczucie sprawczości, którą odbiera się zwierzętom, podczas gdy w sytuacjach dotyczących osób z ograniczoną sprawnością podejmuje się próby oddawania im poczucia sprawstwa i decyzyjności.

Jeszcze inny paradoks dotyczy pojęcia „nowej wszystkożerności” (*new omnivorism*), które ujawnia problem z pozyskiwaniem pożywienia roślinnego, co prowadzi przy okazji do cierpienia, okaleczania i zabijania zwierząt podczas produkcji rolnej (chodzi o małe ssaki, jak myszy, oraz ptaki, gady i płazy). Josh Milburn i Christopher Bobier zauważają, że w ramach tego podejścia, jeżeli zakładamy, iż celem weganizmu jest ograniczenie szkód wyrządzanych zwierzętom, prawdopodobnie należałoby wyłączyć do diety niektóre produkty odzwierzęce – alternatywą dla pozyskiwania mięsa są w tym przypadku na przykład ciała osób zwierzęcych potraconych na drogach (*roadkills*)²³.

²² Zob. Łucja Lange, „Między nadużyciem a dbaniem o dobrostan zwierząt – przegląd stanowisk na temat kontroli populacji zwierząt domowych i wolno żyjących”, w *Zwierzęta. Ludzie. Pomoc*, red. Hanna Mamzer (Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, 2023), 197–215.

²³ Josh Milburn, Christopher Bobier, “New Omnivorism: A Novel Approach to Food and Animal Ethics”, *Food Ethics*, 7 (5) (2022): 1–17, <https://doi.org/10.1007/s41055-022-00098-z>.

Działania w ramach Międzynarodowego Towarzystwa Wegańskich Socjolożek_gów_x

W maju 2020 roku za sprawą Corey Lee Wrenn i Zoi Sutton powołano do istnienia Międzynarodowe Towarzystwo Wegańskich Socjolożek_gów_x (International Association of Vegan Sociologists)²⁴. Ponieważ organizacja ta ma charakter międzynarodowy i powstała podczas pandemii, jej głównymi obszarami działań wspólnych są media społecznościowe oraz strona internetowa (na którą powołuję się w tym podrozdziale). Powodem powstania kolektywu było „zapewnienie przestrzeni wymiany myśli dla socjolożek_gów_x zajmujących się krytycznymi badaniami nad zwierzętami i jednocześnie uznającymi weganizm i antygatunkizm za imperatywy etyczne w socjologii”²⁵. Towarzystwo to przyjmuje cztery najważniejsze cele swojego istnienia: 1) zwiększenie widoczności subdyscypliny; 2) legitymizację socjologii wegańskiej; 3) możliwość rozwoju kariery zawodowej; 4) międzynarodową wymianę myśli²⁶. Aktywność kolektywu realizowana jest w różnych obszarach poprzez: coroczne konferencje²⁷, czasopismo studenckie „Student Journal of Vegan Sociology”²⁸, blog²⁹ i podcast³⁰. Poza tym członkinie i członkowie przyjmują opiekę nad osobami studenckimi chcącymi podjąć badania w ramach wegańskiej socjologii.

Poza wspomnianymi założycielkami w organizacji tej znajdują się reprezentantki_ci_x z: Australii i Nowej Zelandii (Marlies Bockstal, Josephine Brown, Katherine Calvert, Alexander Hill, Nick Pendergrast, Nik Taylor), Kanady (Michael J. Addario, Sarah May Lindsay, Timothy MacNeill, Stephen L. Muzzatti, John Sorenson, Rochelle Stevenson), Europy kontynentalnej (Kadri Aavik z Estonii, Bouchara Bejaoui z Francji, Catina Feresin z Włoch, Łucja Lange z Polski, Federica Timeto z Włoch i Zipporah Weisberg z Hiszpanii), Wielkiej Brytanii (Ellie Atayee-Bennett, Matthew Cole, Catherine Duxbury, Louis Gough, Adrianna Kapek-Goodridge, Lynda M. Korimboccus, Kay Peggs, Kate Stewart), ze Stanów Zjednoczonych

²⁴ “About”, International Association of Vegan Sociologists, <https://www.vegansociology.com/about/> (dostęp: 27.02.2023).

²⁵ “About”.

²⁶ “About”.

²⁷ “Conference”, International Association of Vegan Sociologists, <https://www.vegansociology.com/conference/> (dostęp: 27.02.2023).

²⁸ “Journal”, International Association of Vegan Sociologists, <https://www.vegansociology.com/journal/> (dostęp: 27.02.2023).

²⁹ “Blog”, International Association of Vegan Sociologists, <https://www.vegansociology.com/blog/> (dostęp: 27.02.2023).

³⁰ “Podcast”, International Association of Vegan Sociologists, <https://www.vegansociology.com/sociology-and-animals-podcast/> (dostęp: 27.02.2023).

(Jessica Greenebaum, Loredana Loy, David Nibert, John Sonbonmatsu, Moses Seearine, Jennifer Shauer, Vasile Stănescu) i z Ameryki Łacińskiej (Carlos Liebsch z Chile)³¹.

Osoby działające w kolektywie interesują się różnymi zagadnieniami i realizują projekty w obszarach związanych: ze zmianą społeczną, z ruchami społecznymi³², relacjami międzygatunkowymi, przemocą względem zwierząt – w tym: kwestiami dotyczącymi aspektów przemocy domowej³³, cierpieniem zwierząt domowych i dzikich zamieszkujących miasta³⁴, kwestiami powiązania płci z weganizmem – szczególnie w kontekście mężczyzn³⁵, badaniem wartości indywidualnych i postaw etycznych osób wegańskich – w tym: religijnością w ramach aktywizmów zwierzęcych i weganizmu³⁶, różnorodnością cielesną w nurcie wegańskim³⁷, ujęciami ekofeministycznymi i technofeministycznymi oraz ze zmianą klimatyczną³⁸. Wymienione obszary nie wyczerpują tematyki podejmowanej przez członkinie_ów_x kolektywu.

Ważnym elementem poszerzania własnych horyzontów, dzielenia się wiedzą czy aktualnie prowadzonymi badaniami i możliwością spotkania towarzyskiego są organizowane corocznie konferencje, na które zaprasza się osoby osadzone w socjologii, chociaż nie zawsze (i nie obowiązkowo) wegańskie. W pierwszym roku tematem przewodnim konferencji były rozważania dotyczące socjologicznych badań wyjaśniających uwikłania wielu gatunków w relacje i tworzenie jednego świata

³¹ “Affiliates”, International Association of Vegan Sociologists, <https://www.vegansociology.com/affiliates/> (dostęp: 27.02.2023).

³² Zob. Nick Pendergast, “The Vegan Shift in the Australian Animal Movement”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, 41 (3/4) (2019): 407–423, <https://doi.org/10.1108/IJSSP-08-2019-0161>.

³³ Zob. Nik Taylor, Heather Fraser, *Rescuing Me, Rescuing You: Companion Animals and Domestic Violence* (London: Palgrave Macmillan, 2019).

³⁴ Zob. Stephen L. Muzzatti, Kristen L. Grieve, “Covid Cats and Pandemic Puppies: The Altered Realm of Veterinary Care for Companion Animals during a Global Pandemic”, *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 25 (2) (2022): 153–166, <https://doi.org/10.1080/10888705.2022.2038168>.

³⁵ Zob. Kadri Aavik, Marta Velgan, “Vegan Men’s Food and Health Practices: A Recipe for a More Health-Conscious Masculinity?”, *American Journal of Men’s Health*, 15 (5) (2021): 1–14, <https://doi.org/10.1177/15579883211044323>; Kadri Aavik, “Vegan Men: Towards Greater Care for (Non)Human Others, Earth and Self”, in *Men, Masculinities, and Earth: Contending with the (m)Anthropocene*, eds. Paul Pulé and Martin Hultman (London: Palgrave Macmillan, 2021), 329–350.

³⁶ Zob. Corey L. Wrenn, “Atheism in the American Animal Rights Movement: An Invisible Majority”, *Environmental Values*, 28 (6) (2019): 715–739.

³⁷ Zob. Corey L. Wrenn, “Fat Vegan Politics: A Survey of Fat Vegan Activists’ Online Experiences with Social Movement Sizeism”, *Fat Studies*, 6 (1) (2017): 90–102.

³⁸ Catherine Duxbury, Colin Samson, “Our Meat Obsession is Destroying The Planet – The Solution is to Change How We See Animals”, *The Conversation*, 09.02.2022, <https://theconversation.com/our-meat-obsession-is-destroying-the-planet-the-solution-is-to-change-how-we-see-animals-169875> (dostęp: 27.02.2023).

(„Worldly Togetherness? Showcasing Sociological Contributions to Understanding Multispecies Entanglements”). W 2021 roku zajmowano się z kolei nadziejami pokładanymi w wegańskiej socjologii, która miałaby dawać szansę emancypacji wszystkich gatunków („The Promise of Vegan Sociology: Vegan Sociology as a Conduit for Human and Nonhuman Emancipation”). W roku 2022 poświęcono uwagę tematowi wegańskiej socjologii czasu i przestrzeni („Vegan Sociologies of Space and Time”). Natomiast w roku 2023 konferencyjne rozważania dotyczyły wegańskiej interseksyjności („Vegan Intersectionality”).

Strona internetowa kolektywu pełni nie tylko funkcję informacyjną, wyznacza również ramę dla działań wegańskich socjolożek_gów_x. Towarzystwo przyjmuje, że wegańska socjologia ma na celu doprowadzenie do całkowitego wyzwolenia wszystkich istot, w związku z tym:

- Wykorzystuje socjologiczne narzędzia, zwracając uwagę na szersze struktury władzy i najdrobniejsze szczegóły życia codziennego, aby podkreślić i zakwestionować warunki materialne i struktury antroparchalne leżące u podstaw ludzkich powiązań z innymi zwierzętami.
- Rzuca wyzwanie epistemologicznym ramom, które sprzyjają opresji innych zwierząt, i poszukuje nowych sposobów generowania wiedzy socjologicznej, która lepiej obejmuje wspólny świat społeczny.
- Znacząco angażuje się w materialne doświadczenia innych zwierząt i stara się skoncentrować je na badaniach i nauczaniu.
- Ma na celu dalsze zrozumienie weganizmu i czynników, które umożliwiają bardziej efektywne dążenie oraz utrwalanie wegańskiego stylu życia i stojącego za nim przesłania.
- Bada ruchy praw zwierząt, aby informować o dążeniu do całkowitego wyzwolenia.
- Refleksyjnie angażuje się w przywileje naszego własnego gatunku jako członków gatunku badawczego i stara się zdecentralizować przywileje człowieka, o ile jest to możliwe w przedsięwzięciach badawczych.
- Utrzymuje jako swoją główną zasadę, że badania *dla* innych zwierząt i dążenie do wyzwolonej przyszłości wymagają zaangażowania weganizmu jako etycznej podstawy dla wszystkich w stowarzyszeniu³⁹.

Oznacza to, że wśród osób członkowskich zalecany i pożądanym jest ideologiczny weganizm, chociaż nie jest on przymusem. Istnieje jednak przekonanie, że tylko poprzez zaangażowanie i przyjęcie weganizmu jako wiodącej idei w codziennych

³⁹ “Principles”, International Association of Vegan Sociologists, <https://www.vegansociology.com/principles/> (dostęp: 27.02.2023).

praktykach możliwe jest dogłębne zrozumienie wizji świata, w którym wszystkie byty są wyzwolone. Osoby niewegańskie tego typu wizję będą postrzegały jako utożsamiającą, podczas gdy dla osób wegańskich jest ona celem, do którego dążą.

W rekomendacjach Międzynarodowego Towarzystwa Wegańskich Socjolożek_gów_x znajdują się również informacje dotyczące języka, wydarzeń, interseksyjności, badań oraz nauczania. W pierwszym obszarze zwraca się uwagę na to, w jaki sposób mówimy o osobach zwierzęcych – z poszanowaniem ich osobowości, przeciwdziałając się opresji, używając określeń osobowych (oni/one – nie: „to”). Organizacja wydarzeń powinna opierać się na przesłankach wegańskich – unikać stosowania produktów odzwierzęcych, jeśli to możliwe, używać nie tylko wegańskich, ale też „wolnych od okrucieństwa” (*cruelty-free*). Przyjmuje się również zasadę, że należy uwzględniać obowiązki związane z opieką nad zwierzętami towarzyszącymi i w związku z tym wynajmować obiekty „przyjazne zwierzętom” (*pet-friendly*). Ciekawym aspektem poruszonym w rekomendacjach jest zgoda na udział w badaniach, którą jako badaczki i badacze powinniśmy uzyskać od osób zwierzęcych. „Podobnie jak w przypadku innych potencjalnie wrażliwych uczestników badań badacze powinni zadbać o uzyskanie zgody uczestników zgodnie z ich zdolnościami poznawczymi i regularnie sprawdzać, czy zgoda jest nadal udzielana”⁴⁰. Zwraca się przy tym uwagę na nierównowagę tej relacji i konieczność głębokiej refleksyjności powiązanej z tą kwestią, ale też oczekuje się od socjologicznych badań wegańskich, że będą wykorzystywać dotychczasowe odkrycia w kierunku rozwoju zainteresowania osobami zwierzęcymi. Ważnym aspektem jest także edukacja, od której wymaga się inspirowania do krytycznego myślenia o zwierzętach, środowisku i różnych systemach nierówności. Towarzystwo stawia więc sobie bardzo ambitne cele, mając jednocześnie nadzieję, że są one realne do zrealizowania w nadal niewegańskim świecie.

Przyszłość wegańskiej socjologii Podsumowanie

Wegańska socjologia potrzebowała i nadal potrzebuje wspólnoty, która będzie wspierała się wzajemnie w działaniach, przetwarzając i uzupełniając tradycyjne teorie socjologiczne o nową perspektywę uwzględniającą różne byty. Zastanawiając się, dokąd powinien zmierzać rozwój tej subdyscypliny, można wskazać kilka obszarów, które wymagają szczególnej uwagi. Po pierwsze, należy zdecentralizować weganizm

⁴⁰ “Principles”.

postrzegany jako moda białych, zamieszkujących „Zachód” osób, które są zamożne lub średniozamożne. Potrzebne jest uwzględnienie różnych perspektyw. Po drugie, powinno się budować powiązania z otoczeniem, rozbijając na czynniki pierwsze zależności dotyczące rasy, klasy czy płci. Po trzecie, potrzebne jest rozszerzanie klasycznej teorii socjologicznej lub/i budowanie nowej, która będzie odzwierciedlała rzeczywistość biocentrycznego społeczeństwa wielogatunkowego. Po czwarte, ważne jest nie tylko wyobrażanie sobie, ale też kreowanie „antygatunkowej” przyszłości, w której wszystkie byty są wyzwolone⁴¹.

Wegański sposób myślenia angażujący do życia codziennego inne wartości etyczne jest wymagający i trudny w niewegańskim świecie. Jako wegańskie badaczki i wegańscy badacze narażamy się na wiele nieprzyjemności, kąśliwych uwag i niechęć ze strony niewegańskich koleżanek i kolegów. Nie znaczy to jednak, że ta „skrajna” pozycja, którą zajmujemy, jest zła, niewłaściwa czy skazana na porażkę. Budzi ona dyskomfort wśród tych wszystkich osób, które są nadal uwikłane w nierówne układy relacji ze zwierzętami innymi niż ludzie, które nie czują się dobrze, rozmyślając na temat praw zwierząt i oddawania im sprawstwa. Pozostaje więc wytrwać i robić swoje.

Bibliografia

- Aavik, Kadri. “Vegan Men: Towards Greater Care for (Non)Human Others, Earth and Self”. In *Men, Masculinities, and Earth: Contending with the (m)Anthropocene*, eds. Paul Pulé and Martin Hultman, 329–350. London: Palgrave Macmillan, 2021.
- Aavik, Kadri, Marta Velgan. “Vegan Men’s Food and Health Practices: A Recipe for a More Health-Conscious Masculinity?”. *American Journal of Men’s Health*, 15 (5) (2021): 1–14. <https://doi.org/10.1177/15579883211044323>.
- “About”. International Association of Vegan Sociologists. <https://www.vegansociology.com/about/> (dostęp: 27.02.2023).
- “Affiliates”. International Association of Vegan Sociologists. <https://www.vegansociology.com/affiliates/> (dostęp: 27.02.2023).
- “Blog”. International Association of Vegan Sociologists. <https://www.vegansociology.com/blog/> (dostęp: 27.02.2023).
- Braidotti, Rosi. *The Posthuman*. Cambridge: Polity, 2013.
- Bryant, Clifton D. “The Zoological Connection: Animal-Related Human Behavior”. *Social Forces*, 58 (2) (1979): 399–421.

⁴¹ Wrenn, “What is Vegan Sociology?”

- Cherry, Elizabeth. "Vegan Studies in Sociology". In *The Routledge Handbook of Vegan Studies*, ed. Laura Wright, 150–160. London: Routledge, 2021.
- "Conference". International Association of Vegan Sociologists. <https://www.vegansociology.com/conference/> (dostęp: 27.02.2023).
- D'Alisa, Giacomo, Federico Demaria, Giorgos Kallis, red. *Dewzrost. Słownik nowej ery*. Przeł. Łucja Lange. Łódź: Wydawnictwo LangeL–Łucja Lange, 2020.
- Duxbury, Catherine, Colin Samson. "Our Meat Obsession is Destroying The Planet – The Solution is to Change How We See Animals". *The Conversation*. 09.02.2022. <https://theconversation.com/our-meat-obsession-is-destroying-the-planet-the-solution-is-to-change-how-we-see-animals-169875> (dostęp: 27.02.2023).
- Eaubonne, Françoise de. *Écologie et Féminisme. Révolution ou mutation?* Paris: Libre Solidaire, 2018.
- Haraway, Donna. *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press, 2003.
- "Journal". International Association of Vegan Sociologists. <https://www.vegansociology.com/journal/> (dostęp: 27.02.2023).
- Lange, Łucja. „Między nadużyciem a dbaniem o dobrostan zwierząt – przegląd stanowisk na temat kontroli populacji zwierząt domowych i wolno żyjących”. W *Zwierzęta. Ludzie. Pomoc*, red. Hanna Mamzer, 197–215. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, 2023.
- Lelek, Marta. „Feministyczne podejście do ekofeminizmu”. *Dziki Życie*, nr 9 (51) (1998). <https://dzikiezycie.pl/archiwum/1998/wrzesien-1998/feministyczne-podejscie-do-eko-feminizmu> (dostęp: 27.02.2023).
- Lockie, Stewart. "Sociologies of Climate Change Are Not Enough. Putting the Global Biodiversity Crisis on the Sociological Agenda". *Environmental Sociology*, 9 (1) (2023): 1–5. <https://doi.org/10.1080/23251042.2023.2170310>.
- Lundblad, Michael. „Od animal studies do animality studies”. Przeł. Aleksandra Żurek. *Wielogłos Pismo Wydziału Polonistyki UJ*, nr 1 (35) (2018): 127–139. <https://doi.org/10.4467/2084395XWI.18.006.8820>.
- Mamzer, Hanna, Magdalena A. Gajewska, Łucja Lange. „Jak rozumieć relacje międzygatunkowe?”. *Porównania*, nr 2 (29) (2021): 351–370. <https://doi.org/1014746/por.2021.2.20>.
- Milburn, Josh. "The Animal Lovers' Paradox? On the Ethics of 'Pet Food'". In *Pets and People. The Ethics of Our Relationships with Companion Animals*, ed. Christine Overall, 187–202. New York: Oxford University Press, 2016.
- Milburn, Josh, Christopher Bobier. "New Omnivorism: A Novel Approach to Food and Animal Ethics". *Food Ethics*, 7 (5) (2022): 1–17. <https://doi.org/10.1007/s41055-022-00098-z>.
- Muzzatti, Stephen L., Kristen L. Grieve. "Covid Cats and Pandemic Puppies: The Altered Realm of Veterinary Care for Companion Animals during a Global Pandemic". *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 25 (2) (2022): 153–166. <https://doi.org/10.1080/10888705.2022.2038168>.

- Nocella, Anthony J., Amber E. George. *Critical Animal Studies and Social Justice. Theory, Dismantling Speciesism, and Total Liberation*. Lanham: Lexington Books, 2022.
- Pendergast, Nick. "The Vegan Shift in the Australian Animal Movement". *International Journal of Sociology and Social Policy*, 41 (3/4) (2019): 407–423. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-08-2019-0161>.
- "Podcast". International Association of Vegan Sociologists. <https://www.vegansociology.com/sociology-and-animals-podcast/> (dostęp: 27.02.2023).
- "Principles". International Association of Vegan Sociologists. <https://www.vegansociology.com/principles/> (dostęp: 27.02.2023).
- Taylor, Nik, Heather Fraser. *Rescuing Me, Rescuing You: Companion Animals and Domestic Violence*. London: Palgrave Macmillan, 2019.
- Wrenn, Corey L. "Atheism in the American Animal Rights Movement: An Invisible Majority". *Environmental Values*, 28 (6) (2019): 715–739.
- Wrenn, Corey L. "Fat Vegan Politics: A Survey of Fat Vegan Activists' Online Experiences with Social Movement Sizeism". *Fat Studies*, 6 (1) (2017): 90–102.
- Wrenn, Corey L. "What is Vegan Sociology? Sociology for Total Liberation and a Vegan World". 2021. <https://www.coreylewrenn.com/Pubs/WRENN-2021-Vegan-Sociology.pdf> (dostęp: 27.02.2023).
- Wright, Laura, ed. *The Routledge Handbook of Vegan Studies*. London: Routledge, 2021.

Łucja Lange – doktora socjologii związana z Instytutem Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego. Bada doświadczenie inności, różnorodności, bezdomności, choroby, umierania, śmierci i żałoby – zarówno u ludzi, jak i u innych bytów. Interesuje się zagadnieniem fotografii w terapii – jako badaczka i fototerapeutka. Wydawczyni publikacji elektronicznych w otwartym dostępie. Działa między innymi w Instytucie Dobrej Śmierci oraz Międzynarodowym Towarzystwie Wegańskich Socjologów. Jej strona internetowa: <https://www.langelucja.pl/>. E-mail: LangeL@o2.pl.

Łucja Lange – Doctor of sociology associated with the University of Łódź. She explores the experience of otherness, diversity, disease, death, mourning and homelessness – both human and animal. Interested in the issue of therapy through photography – as a photo-therapy specialist and researcher. E-publisher and occasional translator. She works, among others, in the Polish Institute of the Good Death, and the International Association of Vegan Sociologists. Her website: <https://www.langelucja.pl/>. E-mail: LangeL@o2.pl.